

УДК 336.225(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.5.55>

ОПТИМАЛЬНЕ ОПОДАТКУВАННЯ У ПОДАТКОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Голоядова Т.О.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ORCID: 0000-0002-4864-1312

Голоядова Т.О. Оптимальне оподаткування у податковій системі України.

Вказується, система оподаткування становить центральний компонент державної фінансової стратегії, забезпечуючи мобілізацію ресурсів до державної скарбниці та формуючи економічне підґрунтя для суспільного прогресу. Разом з тим, визначення найбільш ефективної моделі податкового регулювання в українських реаліях продовжує залишатися нагальним завданням як для наукових кіл, так і для практиків.

У статті розглянуто оптимальне оподаткування у податковій системі України, та зазначено, що прагнення до формування оптимально збалансованої системи оподаткування в Україні продовжує бути актуальним. Встановлено, що реформування податкової системи у нових реаліях має відбуватися через послідовну реалізацію стратегічних цілей податкової політики України. Встановлено, що прагнення України увійти до Європейського Союзу вимагає узгодженості національного податкового законодавства до законодавчих вимог у сфері оподаткування, що існують у ЄС.

Відмічено, що податкова система України сьогодні формується під істотним впливом міжнародної податкової конкуренції, зважаючи на необхідність виходу на зовнішні ринки. Податкова політика є надзвичайно важливим фактором ефективності реалізації політики та функціонування держави. Сучасна податкова політика України спрямована на стимулювання розвитку бізнесу, особливо малого, створення сприятливих умов для підприємців та забезпечення стабільного наповнення бюджету, як для соціальних витрат, так і здійснення фінансування. Однак вона стикається з проблемами нестабільності законодавства, частими змінами правил оподаткування та наявністю численних пільг, що порушують принцип рівності. Ключовими напрямками є підтримка реальних власників, оптимізація співвідношення прямих та непрямих податків, а також підвищення ролі місцевих податків. Сьогодні податкові зміни відзеркалюються на перманентному стані податкової системи. Свідченням цього є Податковий кодекс України та його постійне удосконалення. Особливо сьогодні, коли держава, з однієї сторони, на законодавчому рівні відповідно до п. 69.1 підрозд. 10 розд. XX Податкового кодексу України визнала, що через військову агресію не всі платники податків мають можливість своєчасно виконувати свій податковий обов'язок. З іншої сторони – право визнання неможливості закріплено за контролюючими органами, які приймають рішення на свій розсуд.

Ключові слова: оптимальне оподаткування, оптимізація, податкова система, податкова політика, податковий контроль.

Holoiadova T.O. Optimal Taxation in the Tax System of Ukraine.

It is indicated that the taxation system is a central component of the state financial strategy, ensuring the mobilization of resources to the state treasury and forming the economic basis for social progress. At the same time, determining the most effective model of tax regulation in Ukrainian realities continues to be an urgent task for both academic circles and practitioners.

The article examines optimal taxation within the tax system of Ukraine and emphasizes that the pursuit of forming an optimally balanced taxation system in Ukraine remains relevant. It is established that the reform of the tax system under new realities must be carried out through the consistent implementation of the strategic objectives of Ukraine's tax policy. It is also determined that Ukraine's aspiration to join the European Union requires the harmonization of national tax legislation with the legislative requirements in the field of taxation that exist within the EU.

It is noted that today Ukraine's tax system is shaped under the significant influence of international tax competition, given the necessity of entering foreign markets. Tax policy is an extremely important factor in the effective implementation of state policy and the functioning of the state. The current tax policy of Ukraine is aimed at stimulating business development, especially small enterprises, creating favorable conditions for entrepreneurs, and ensuring stable budget revenues both for social expenditures and for financing needs. However, it faces problems of legislative instability, frequent changes in taxation rules, and the presence of numerous exemptions that undermine the principle of equality.

The key directions include supporting actual owners, optimizing the balance between direct and indirect taxes, as well as enhancing the role of local taxes. Today, tax reforms are reflected in the permanent state of the tax system. Evidence of this is provided by the Tax Code of Ukraine and its continuous improvement. This is particularly relevant today, when the state, on the one hand, at the legislative level (p. 69.1, subsec. 10, sec. XX of the Tax Code of Ukraine), recognized that due to military aggression not all taxpayers are able to fulfill their tax obligations in a timely manner. On the other hand, the right to acknowledge such impossibility has been vested in the controlling authorities, which make decisions at their own discretion.

Key words: optimal taxation, optimization, tax system, tax policy, tax control.

Постановка проблеми. Податкова система є ключовим елементом фінансової політики держави, що забезпечує надходження коштів до бюджету та створює економічні передумови для розвитку суспільства. Водночас пошук оптимальної моделі оподаткування в Україні залишається актуальною науковою та практичною проблемою.

З одного боку, високий рівень податкового навантаження призводить до зниження інвестиційної активності, тінізації економіки та відтоку капіталу. З іншого – надмірна податкова лібералізація здатна зумовити дефіцит бюджетних ресурсів і зменшити можливості держави у сфері соціально-економічного регулювання. В умовах воєнного стану та необхідності відновлення економіки після масштабних руйнувань питання оптимізації податкової політики набуває особливої ваги.

Складність полягає в пошуку балансу між фіскальною функцією податків і стимулюванням підприємницької діяльності. Сучасна податкова система України характеризується низкою суперечностей: нестабільністю податкового законодавства, недосконалістю адміністрування податків, нерівномірністю податкового навантаження на різні категорії платників. Це зумовлює потребу в розробленні науково обґрунтованих підходів до визначення оптимальної моделі оподаткування, яка б забезпечувала економічне зростання та водночас виконувала соціальні функції держави.

Тож постає проблема пошуку оптимального співвідношення між рівнем податкових ставок, структурою податкових надходжень та механізмами їх адміністрування, що дозволить підвищити ефективність податкової системи України та забезпечити її відповідність сучасним викликам. Оптимальне оподаткування – це проблема, яка завжди буде залишатися актуальною.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо формування оптимальної моделі оподаткування в Україні, яка забезпечуватиме баланс між фіскальними інтересами держави та необхідністю стимулювання економічного зростання, інвестиційної активності й підвищення добробуту населення.

Стан опрацювання проблематики. Проблеми, пов'язані з податковою реформою, постійно перебувають в полі зору відомих вітчизняних вчених, таких як: О. Василик, Я. Греца, Т. Латковська, М. Кучерявенко, Т. Єфименко, П. Мельник, Ю. Каспрук, Ю. Касперович, М. Карлін, О. Крайник, Л. Тарангул та ін. Їх дослідження стверджують важливість оптимального оподаткування у податкової системи для розвитку національної і регіональних економік

Виклад основного матеріалу. У Податковому кодексі вперше в Україні здійснено об'єднання в одному нормативно-правовому акті норм права, якими врегульовано відносини в сфері оподаткування [1]. У роботах Греци Я.В. звертається увага на податкове планування, метою якого є визначення оптимальної моделі оподаткування, яка сприяє досягненню загальних ділових цілей діяльності платника податку, у тому числі отримання ним прибутку [8]. Вчений, визначаючи основні принципи податкового планування як визначальні засади регулювання й організації цього процесу, відносить крім загальновідомих принципів таких як: законність, системність, економічна обґрунтованість, й принцип добросовісності, презумпції правомірності дій та рішень платника податку в процесі податкового планування, самостійності.

У податковій політиці України за минулі кілька років не відбулося реальних перетворень у напрямку зростання інвестиційної привабливості економіки, особливо на фоні політичної та економічної нестабільності та падіння ключових індикаторів конкурентоспроможності.

Досвід країн, які своєю економічною політикою продемонстрували «економічне диво» (зокрема Китай, Сінгапур, Грузія та ін.) свідчать, що всі заходи антикризового управління держави спрямовувалися на залучення інвестора: це усунення бюрократичних бар'єрів, скорочення кількості податків, зниження ставок оподаткування, надання податкових канікул. Україна має ряд переваг в боротьбі за інвестиційні ресурси, зокрема:

- економіко-географічне положення, а саме Україна розмішена в центрі Європи, що мінімізує витрати на транспортування;
- європейська культура та звичаї – українці по ментальності є близькими до інших європейських народностей, що розширює можливості спілкування та домовленостей;
- наявність висококваліфікованої робочої сили. Українці – освічена нація, яка є мобільною до підвищення кваліфікації та перекваліфікації.

Для залучення інвестицій та активізації господарської діяльності є зниження рівня податкового навантаження та усунення обмежень у господарській діяльності, яке забезпечить зростання податкового потенціалу, тобто рівня податкових надходжень у бюджеті усіх рівнів.

Податкова система України стала потужним джерелом доходів держави, забезпечуючи понад 70% доходів Зведеного бюджету України. Розпочавши з високого рівня податкових ставок і надвисокого податкового тягаря, держава перейшла до зменшення податків та оптимізації пільг, проте питання оптимального оподаткування не втрачає своєї актуальності. В значній мірі це обумовлено розгортанням фінансових кризових явищ. Нові умови створили потребу в подальшому реформуванні податкової системи. Наприклад, експерти попереджають, що при введенні тільки електронного документообігу складно буде захистити конфіденційну інформацію. Не виключений є ризик несанкціонованого проникнення в електронні системи. Тому потрібний комплексний підхід до податкової реформи. Це визнають і в Комітеті з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України та і в діловому експертному середовищі [3].

Актуальним є проаналізувати які методи податкової оптимізації податків використовуються сьогодні. Податкова оптимізація – зменшення розміру податкового зобов'язання шляхом цілеспрямованих правомірних дій платника податку, що включають в себе повне використання всіх наданих законодавством пільг, податкових звільнень та інших законних переваг. При оптимізації запроваджують пільги, що надані законодавством, зокрема, застосування спрощеної системи оподаткування, сплата ПДВ за пільговою ставкою, податкові послаблення тощо. Існують такі основні методи податкової оптимізації: це може бути, наприклад, дії коли прибуток компанії у вигляді витрат виводиться на фізичних осіб-підприємців з оподаткуванням за системою єдиного податку. Такий метод дозволяє зменшити базу оподаткування податком на прибуток в підприємстві на загальній системі оподаткування.

Також методом є формування прибутку в компаніях, зареєстрованих в юрисдикціях з більш вигідною системою оподаткування, ніж українська, при міжнародних операціях за умови побудови власником ланцюга з контрольованих операцій. Це те, що було відомо під спільною назвою «офшори». Але така схема є дуже ризиковою, тому що Державна Податкова Служба України може зробити донарахування податків [4].

Ще один метод економії на сплаті податків, шляхом оформлення робітників, як суб'єктів підприємницької діяльності на спрощеній системі оподаткування. Юридична особа чи фізична особа-підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування та реєструються платником єдиного податку згідно розділу 1 Податкового Кодексу України п.п. 291.3. [1].

Це широко використовується на ринку ІТ-послуг в Україні. Ухиленням від сплати податків є неподання або неповне подання платниками податків документів, необхідних для обчислення податку, або подання недостовірних документів шляхом зменшення доходу тих чи інших об'єктів оподаткування, незаконного отримання податкових пільг. Неправомірне зменшення податку може бути обумовлено заниженням податкової бази окремої категорії оподаткування. У цьому випадку нарахований податок буде нижчим за фактично нарахований податок. Також, коли платники податків свідомо використовували неправдиву інформацію для подання звітності до податкових органів. За такі дії передбачена податкова, адміністративна та кримінальна відповідальність. Тому не рекомендується розглядати ухилення від сплати податків як спосіб оптимізації оподаткування.

Контроль, зазначає Т.А. Латковська – це функція управління, тобто система перевірки процесу функціонування відповідного об'єкта з метою встановлення відхилення його від заданих параметрів і додає, що контроль - це система спостереження та перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта управління прийнятим управлінським рішенням, встановлення результатів управлінського впливу на керований об'єкт, виявлення відхилень, допущених у ході виконання рішень [7, С. 69-70].

Для оптимізації податків доцільним є використання податкових пільг.

За Податковим кодексом України податкова пільга надається шляхом:

- а) податкового вирахування (знижки);
- б) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору;
- в) встановлення зниженої ставки податку та збору;
- г) звільнення від сплати податку та збору [1].

Підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності та об'єкт оподаткування. Платник податків вправі використати податкову пільгу х моменту виникнення відповідних підстав для її застосування і у період всього строку її дії. Знижка – від пільги, що зменшує суму податку на певні величини. Їх поділяють на лімітовані знижки (розмір яких обмежено) та нелімітовані знижки (коли податкову знижку може бути зменшено на всю суму витрат платника податків). Також є вилучення з обкладання певних елементів об'єкта оподаткування. Цільові податкові пільги можуть включати різні форми відстрочки стягування податків, наприклад використання механізму податкового кредиту. Інші податкові пільги, а саме податкові канікули тощо.

Отже, платник податків вправі відмовитися від використання податкової пільги (крім податкових пільг з податку на додану вартість) чи зупинити її використання на один або декілька податкових періодів, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Податкові пільги, не використані платником податків, не можуть бути перенесені на інші податкові періоди, зараховані в рахунок майбутніх платежів з податків та зборів або відшкодовані з бюджету.

Сьогодні Міністерство фінансів України активно запроваджує кращі світові практики боротьби з розмиванням оподаткованої бази й виведенням прибутку з-під оподаткування (BEPS), а також веде постійну роботу щодо вдосконалення умов конвенцій про уникнення подвійного оподаткування[2]. План дій BEPS – це масштабна реорганізація діючої системи міжнародного оподаткування. Для України імплементація плану дій BEPS покликана підтримати фінансову стабільність в умовах переходу до вільного руху капіталу, підвищити ефективність податкового регулювання та запровадити єдині вимоги до прозорості ведення бізнесу за міжнародними стандартами. На шляху до імплементації плану протидії BEPS наша країна з 23.07.2018 приєдналась до Багатосторонньої конвенції щодо виконання заходів, які стосуються угод про оподаткування, з метою протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування – Конвенцію MLI. Тому дає Україні можливість одночасного внесення змін в усі діючі Конвенції про уникнення подвійного оподаткування, що значно скорочує тривалі двосторонні переговори з кожною конкретною державою.

Наступний метод – це реєстрація бізнесу за кордоном, як спосіб податкової оптимізації. Цей метод застосовують підприємці, які здійснюють підприємницьку діяльність через іноземні компанії. Окрім зменшення податкового навантаження, також отримують спрощений бухгалтерський облік. Офшорною зоною - є держава, або її частина, в межах якої для компаній-нерезидентів існує особливий сприятливий режим реєстрації та оподаткування. Низька, або навіть нульова, ставка податку завжди приваблювала бізнесменів реєструвати компанії в цих юрисдикціях. Офшорну компанію можна зареєструвати в багатьох країнах, наприклад у європейських державах та США. Єдиного переліку офшорних зон не існує. Роботу з контролю за офшорними зонами проводить Міжнародний валютний фонд та центральні банки різних країн світу.

У офшорних компаній не вимагається фізичної присутності у країні реєстрації, але реєстраційну адресу зобов'язана мати компанія. Офшорні юрисдикції мають максимально спрощені вимоги до ведення бухгалтерського обліку компанії, а в деяких вони взагалі відсутні. Якщо офшорна компанія зареєстрована у європейській юрисдикції, то є обов'язковий щорічний аудит компанії, вартість якого залежить від кількості транзакцій у звітному періоді [7].

Сьогодні в світі ведеться боротьба із офшорами, тому що офшори використовуються для ухилення від сплати податків. Усі розвиненні країни визнають такі схеми агресивною оптимізацією

та проводять процеси деофшоризації, наприклад США, Великобританія, Німеччина, Іспанія, Італія, Франція – визнали необхідність відкриття інформації про те, кому насправді належать компанії та було сплачено податки. До заходів боротьби із офшорами можна віднести:

1. Багатосторонню Конвенцію ОЕСР про взаємну адміністративну інформацію про рахунки іноземних громадян між країнами - учасницям и Україна є стороною даної Конвенції поряд із ще 120 країнами.

2. Законодавство про Контрольовані іноземні компанії (КІК), яке зобов'язує власників іноземних компаній повідомляти податкову службу України про прибутки та сплачувати податок в Україні при наявності певних умов.

3. Законодавство про трансфертне ціноутворення, яке встановлює податковий контроль за операціями із пов'язаними особами.

4. Занесення офшорних юрисдикцій та організаційно - правових форм ведення підприємницької діяльності, які не сплачують податок на прибуток, до спеціальних списків.

Законодавство про контрольовані іноземні компанії в Україні спрямоване на те, щоб стягнути податок із власників офшорних компаній. Таким чином, якщо ставка фактично сплаченого податку із доходу у країні реєстрації іноземної компанії є меншою за 12,5 %, такий прибуток офшорної компанії буде включено до сукупного оподаткованого доходу власника компанії громадянина України та оподатковано за ставкою 18%. Перелік держав встановлені підпунктом 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 пункту 39.2 статті 39 Податкового кодексу України [1].

Саме тому, офшорна компанія стикається наприклад, у відмови у відкритті корпоративного рахунку. Враховуючи на світовий рух боротьби із ухиленням від оподаткування, офшорна компанія вже не може гарантувати звільнення від податків та конфіденційності.

Методи для оптимального оподаткування в Україні:

– відстрочка платежу (коли термін сплати більшості податкових платежів відзначається виникненням об'єкта оподаткування).

– зменшення об'єктів оподаткування (звільнення від оподаткування операцій без шкоди для господарської діяльності підприємства).

– делегування обов'язків (полягає в передачі обов'язків по сплаті основних податків спеціально створеній організації). Використовується для зменшення податку на прибуток підприємств

– використання пільг

Податкова політика України – важлива складова системи державного регулювання економіки, механізму управління економічним розвитком держави та умова її незалежності. Також це - комплекс заходів, набір дій уповноважених органів у сфері оподаткування з метою визначення і встановлення елементів податків, процедур і процесів адміністрування. Для оптимального оподаткування важливо вдосконалити методи визначення елементів за всіма податками та зборами.

Висновки.

1. Комплексний підхід щодо оптимального оподаткування у податкової системи України у нових реаліях має відбуватися через послідовну реалізацію стратегічних цілей податкової політики України. Наприклад, збільшення надходжень до бюджету має бути досягнуто за рахунок збільшення кількості платників податків та удосконалення системи збору податків для забезпечення прозорості.

2. Важливо поетапне зменшити розподіл податкового навантаження між платниками податків за видами діяльності, що сприятиме встановленню справедливої податкової системи;

3. Удосконалити систему податкового контролю для запобігання ухилення платників від сплати податків контролю та невідворотності покарання за податкові правопорушення. Оптимальне оподаткування завжди сприяє створенню умов для посилення інвестиційно-інноваційних процесів у економіці держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Податковий кодекс України: Закон, Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
2. Наказ Міністерства фінансів України від 22.12.2021 р. № 702 . Про Порядок оформлення результатів документальних перевірок. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0036-22#Text>.

3. Офіційний портал Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України URL:<https://komfinbank.rada.gov.ua>.
4. Державна податкова служба України. Офіційний портал. URL: <https://tax.gov.ua>.
5. Кучерявенко М.П. Податкове право: *підручник*. Харків: Право, 2013. 536 с.
6. Латковська Т.А. Бюджетна політика держави як один з основних напрямків економічної політики за господарським законодавством. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Випуск 65. С. 68–70.
7. Шелудько В.М. Фінансовий ринок. Навчальний посібник. Київ. Знання-Прес, 2007. 535 с.
8. Греца Я.В. Принципи податкового планування, їх зміст та значення *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 48. 2018. С. 138–142.